

Boris Beck

boris.beck.zg@gmail.com

Publicistički diskurs A.G. Matoša – od stila do političkog imaginarija

ABSTRACT. Beck Boris, *Publicistički diskurs A.G. Matoša – od stila do političkog imaginarija* (Journalistic Discours of A.G. Matoš – from Style to Political Imagery). „Poznańskie Studia Slawistyczne” 7. Poznań 2014. Publishing House Science and Innovate, pp. 37–48. ISBN 978-83-63795-79-5. ISSN 2084-3011.

In the newspaper articles and feulltons, Antun Gustav Matoš uses a variety of procedures analogous to his artistic creation and develops a rich figuration and characteristic irony. The journalistic discourse constructed in that way consistently creates political and social imaginary which confirms oppositions: nationally/internationally, individual/collective, tradition/modernity and Croat/Serb, where the author clearly states his preference. Although Matoš consistently promote Starčević's heritage, liberalism and individualism, he does not simply convey a political message, but adds meaning to agitation, which boosts its suggestivness, but also causes that it becomes relative.

Keywords: figuration; irony; political imaginary; liberalism; revolution; nation; body

1. Uvod

Antun Gustav Matoš (1873.–1914.) smatra se „središnjom figurom hrvatske književnosti na prijelazu 19. i 20. stoljeća” prvenstveno zbog „cizeliranih soneta, predavangardne poeme *Môra*, impresionističkih putopisa i simbolističke proze” (Oraić Tolić 2013: 15). U ovom će se radu prikazati neke stilske osobine njegovih publicističkih tekstova koji su također napisani na najvišoj razini, kako kaže Krešimir Nemeć: „kod pravih umjetnika, a to je Matoš nesumnjivo bio, ideologija nikada ne guta književnost” (Nemeć 2007: 129). Publicistika se pritom smatra „tiskanom materijalom

aktualnoga kulturnog, književnog i društveno-političkog života u dnevnim i periodičnim listovima, časopisima i zasebnim listovima” (Silić 2006: 75), a što se Matoševih publicističkih žanrova tiče, pretežu koserije, pamfleti, ogledi i parodije – ukratko, žanrovi „propagandnoga, agitativnoga i zabavnoga karaktera” (Silić 2006: 80) koje odlikuje „individualnost, subjektivnost, emocionalnost, figurativnost i ekspresivnost” (Silić 2006: 81).

Ideologija se pak može shvatiti kao „temelj društvene reprezentacije koju dijele članovi iste grupe” (van Dijk 1998: 8), a u Matoševu slučaju riječ je o pravaškom svjetonazoru, kako je već opsežno prikazano u znanstvenoj literaturi (Nemec 2007; Jonjić 2012; Oraić Tolić 2013). On je veći dio života proveo u egzilu i nepovoljnim materijalnim prilikama, suočavajući se s cenzurom, pritiscima i kompromisima – zbog čega su za ocjenu njegovih političkih i društvenih pogleda ključne zadnje godine života kada „piše kao – uvjetno rečeno – slobodan čovjek” (Jonjić 2012: 19). No i prije tih godina kakve-takve slobode u svim je Matoševim tekstovima očito izrazito nastojanje da bude neovisan, pa čak i „u odnosu na stranku kojoj je pripadao” (Jonjić 2012: 19). Matoš se načelno zalaže za samostalnu hrvatsku državu oslobođenu od austrijske, mađarske i talijanske hegemonije, a suprotstavlja se i jugoslavenskim tendencijama, sve to uz naglašeni antiklerikalizam.

2. Pravaštvo, liberalizam, revolucija

Figurativnost kao odlika Matoševе umjetničke proze istaknuta je u studiji Krunoslava Pranjića na razini igara riječima (1971: 49 i dalje), ironije (1971: 136) i metafore (1971: 181 i dalje). Osim tih figura uočljivo je kod Matoša bogatstvo sinonimnih izraza pa tako, primjerice, pišući o tada aktualnoj temi trebaju li žene nositi hlače (*Dimije* 1911; Matoš 1973c: 19–21), navodi čak osam sinonima („čakšire, gaće, gege, hlače, joupe-culottes, pantalone, pelen-gaće”) i još osam izraza iz istoga semantičkog polja („hozn-tregeri, toaleta, suknja, svila, šlep, šnajderija, švimhozne, žipon”). Budući da je Matoš protivan tome da žene nose hlače, može se zaključiti da je i toliko obilje bliskoznačnica u funkciji ironizacije.

„Gomilanje značenjski bliskih pojedinosti” obilježje je figure akumulacije (Bagić 2012: 14) koju Matoš na više mjesta koristi autoironično. Primjerice, svoj društveni položaj omalovažava kada piše da je „poklisar hrvatski”

u Parizu imao u Matošu „tek jednog jedinog pomagača, sekretara i lizača cipela, pisara i prepisivača, lakaja i poslaničkog savjetnika” (*Impromptu. Op. II. Pismo iz Afrike* 1904; Matoš 1973b: 15), a slično je i kad tematizira svoju oskudicu: „Kišobran ne nosim iz principa, ogrtač mi bijaše odnesen u zalogu, zimski kaput ne htjedoh navući zbog mode, a jesenji vjetar i kišica šibahu prozore moje sobice” (*Nikad više! Feljton* 1895; Matoš 1973b: 7).

Deprecijaciju sebe Matoš iskazuje i sljedećom katahrezom: „A.G. Matoš, taj njegov Mädchen für Alles” (*Impromptu. Op. II. Pismo iz Afrike* 1904; Matoš 1973b: 15). Izraz „djevojka za sve” postoji, naime, samo u varijanti ženskog roda, tako da identificiranje osobe muškog spola (Matoša) s pojavom ženskog roda ironiju pojačava do grotesknosti. Uz katahrezu, kao figuru koja spaja nespojivo (cf. Bagić 2012: 171–173), Matoš koristi i prozopopeju, krajnji oblik personifikacije (cf. Bagić 2012: 268), kada sebe imenuje mrtvim te kao mrtvac govori o politici i još k tome mrtvim proglašava bana: „Mojom smrću izgubi tvoja domovina najvećeg don Ivana. No, kako je naša vlada praktična, znala me je upotrijebiti i iza smrti. Nj. Preuzvišenost Khuen Héderváry, bog mu duši lako” (*Pismo iz Pariza* 1904; Matoš 1973b: 15).

Proglašavanje živog čovjeka mrtvim sarkazam je koji predstavlja simbolično ubojstvo, a hrvatski ban Károly Khuen-Héderváry jamačno je bio prvi na pravaškoj „listi za odstrel”. Ironija je ovdje dvostruka: prvo se verbalno upokojeni ban naziva *Njegovom Preuzvišenošću*, a potom Matoš i sam sebe proglašava mrtvim, dakle neškodljivim, i još k tomu izvan dosega ruke zakona. Ironičan je i kad, pišući o ljubavnoj aferi Geze Matačića i belgijske princeze, napiše da i „u Austriji ima srca – dabogme, ne pod carskim kaputom” (*Književnici bez literature* 1904; Matoš 1973b: 89). Austrija, dakako, srca nema za Hrvate.

Nasuprot, dakle, Matoševim izravnim političkim iskazima, u kojima se deklarira kao Hrvat starčevićanac (cf. *O skidanju srpske zastave* 1911; Matoš 1973c: 34), stoje jezične igre, lakrdije i travestije. Matoševa sklonost aforizmima i kalamburima očituje se u nizu primjera, kao kad ironično kaže *Croatiae Croatiae lupus* (*Bilježnica III* 1901; Matoš 1973d: 265) – umjesto da izravno kaže da je Hrvatska pod austrijskom i mađarskom upravom negostoljubivo mjesto za Hrvate, radije parafrazira latinsku izreku. U svojim apologijama pravaštvu Matoš ne suspreže svoju kulturu: „Romantični zanos prije četrdesetosme pretvorio se u političku akciju bez jasnijeg hrvatskog obilježja. Rad Kvaternika i A. Starčevića pohrvati nolens-volens i pjesnike Jugoslavije” (*Odjek s proslave Kola* 1902; Matoš 1973b: 38–39).

Nolens-volens u tom navodu nema sigurno nikakvu agitacijsku funkciju: tek mu je svrha pokazati rječitost autora. Rječitost Matoš tipično izražava brojnim metaforama, kao kad za književne kritičare kaže da su „književni paraziti, magarci koji žderu tuđe lavorike” (*Nikad više! Feljton* 1895; Matoš 1973b: 9) ili kad za idealnog pravaša kaže da je „sijač slobodne misli”, „desno krilo slobodnijih političara”, „desnica rodoljuba” i „živa, vrela riječ koje ne može uništiti cenzura” (*Pismo Aleksiju* 1902; Matoš 1973b: 42).

Dojmu verbalnog obilja pridonose i brojni Matoševi epiteti, tipično grupirani u trijade (Pranjić 1991: 67). Primjerice, Matoš za jedan prijedlog kaže da je „đenijalan, jednostavan i koristan” (*Nikad više! Feljton* 1895; Matoš 1973b: 7), govori o „bečkoj, peštanskoj ili rimskoj tiraniji” (*Čitaocu* 1907; Matoš 1973a: 7) te prosvjeduje protiv „podmuklih, masnih i žutih prstiju katoličkih popova”, ljut zbog ukidanja „Vienca”, za što okrivljuje „popove i klerikalce” (*Književnici bez literature* 1904; Matoš 1973b: 87). Trijadni princip ne obuhvaća samo pridjeve, nego i imenice: Matoš „mrzi žabe, led i blato” (*Impromptu. Op. II. Pismo iz Afrike* 1904; Matoš 1973b: 22), a citirajući Dantona apelira na „smjelost, smjelost i opet smjelost” (*Lijepa knjiga* 1911; Matoš 1973c: 7).

Matošev antiklerikalizam svakako je povezan s njegovim liberalizmom i općenito promicanjem tekovina Francuske revolucije. Liberalizam „označava organizaciju društva koja dopušta i promiče slobodu i razvitak pojedinca” (Browning 2002: 219). Uz to, pojedince se smatra racionalnim bićima, a „njihova se vrijednost očituje u umnim sposobnostima da uređuju i oblikuju vlastite živote” (Browning 2002: 219). Da bi se pojedinca oslobodilo, nužno je proći kroz revoluciju koja „ruši stoljetne tiranije” i „drma apsolutizme”, unatoč tomu što stari režimi raspolazu s „milijun bajoneta” (*Pismo Aleksiju* 1902; Matoš 1973b: 43). Stekliško razočaranje cjelokupnim hrvatskim političkim životom Matoš inače neumorno i opetovano izriče, primjerice u članku *Hrvati su došli* prvotno tiskanome u „Slobodnoj reči” u Beogradu 1904.: „Političke stranke u Hrvatskoj su tako trule, tako kukavne, tako ropske, da je đak hrvatski, legendarni i veseli Grabancijaš, ostao kao jedini reprezentant političkog idealizma i zdrave narodne politike” (Matoš 1973b: 100). Lamentacija nad političkom truleži bila bi bez poente da ne postoje mladi. Mladi su tako, iz Matoševe vizure, revolucionarni element koji će se izboriti za nacionalnu državu, a potom, unutar tog okvira, i za liberalnu demokraciju – tako Matoš ohrabruje mlade na bavljenje

politikom, umjesto da budu „literarno-novinarski snobovi” (*Pismo Aleksiju* 1902; Matoš 1973b: 43).

3. Nacionalno i internacionalno

Razjašnjavanju kompleksnog Matoševa pojma nacije Dubravka Oraić Tolić posvetila je opsežno poglavlje *Matoš i nacija* u svojoj knjizi (2013: 251–330), a u njegovim publicističkim tekstovima ima obilje ilustracija stava da je pojam nacije neodvojiv od pojmova tradicije, kulture i slobode. Primjerice, tvrdi da je sloboda „ideal”, „temeljna misao naše pjesme” i „divni zavjet slobodoljubivih otaca” (*Odjek s proslave Kola* 1902; Matoš 1973b: 38) te da su hrvatski jezik i povijest, osobito moderna, „najvažniji predmeti” za izobrazbu nove inteligencije, ali njihovo predavanje sprečavaju, nažalost, „zli pastiri” (*Ferije* 1902; Matoš 1973b: 35). Dakle, da bi se slobodarske tradicije otaca uspješno prenijele mladim naraštajima, može se ili uroniti u narodno blago ili se pak obrazovati na modernim institucijama. A što ako „zli pastiri” to onemogućavaju? Pa tradicija ima i za to recept: suvremeni pravaši moraju postati „modernizovani nasljednici (...) uskoka i hajduka” (*Pismo Aleksiju* 1902; Matoš 1973b: 42). Krunoslav Pranjić u Matoševoj je umjetničkoj prozi našao brojne primjere „evokacije stila usmene predaje” (1971: 87), a lako ih je naći i u njegovim publicističkim tekstovima, primjerice: „Zulejka razrogači oči i ciknu, viknu «u po plača, u po smijeha»” (*Impromptu. Op. II. Pismo iz Afrike* 1904; Matoš 1973b: 22).

Čitanja Matoša već su otkrila brojna njegova proturječja, a na primjeru evokacije uskoka i hajduka dobro se vidi njihov mehanizam nastajanja. Naime, Matoš u raznorodnim pojavama – u navedenom slučaju u folkloru i sveučilištu – traži oslonac za svoju pravašku agitaciju. No ako jedna od tih pojava, poput sveučilišta pod stranim, nehrvatskim utjecajem, koči pravaški program, spreman je mobilizirati destruktivne sile iz druge pojave – uskoke i hajduke. Da Matoš doista nastoji pomiriti suprotne i suprotstavljene tendencije te da katkad nekoj povijesnoj pojavi pristupa iz jedne vizure, a katkad iz druge, razvidno je i na problemu odnosa Hrvata prema Židovima.

Ponajprije se valja sjetiti da Matoš počesto govori protiv stranih utjecaja u Hrvatskoj, pa npr. piše o „iskorijenjenim, tuđinom rastresenim Hrvatima” (*Odjek s proslave Kola* 1902; Matoš 1973b: 39) – no sva je prilika da više

misli na političku ovisnost o Pešti i Beču, nego na novu književnu modu iz Pariza koju i sam svesrdno uvozi. Na sličan način Matoš razvija dvostruke kriterije u pitanju antisemitizma. Iz pozicije hrvatskog tradicionalista Židov je stranac, dakle, netko tko ne može osjećati naciju i stoga je potencijalni neprijatelj; iz vizure modernosti, Židov je ravnopravni građanin. Primjerice, kada trgovac Jakob Weiss iz Kratečkog zaplijeni crkveno zvono zbog duga, Matoš piše sljedeće: „Ovaj slučaj u Kratečkom i opet jasno i glasno dokazuje kako židov, kao tuđinac, nema smisla ni za kakove naše narodne svetinje (*Sudbina jednog seoskog zvona* 1903; Matoš 1973b: 66). Istovremeno, polemizirajući s češkim piscem Vladislavom Šakom koji Josipa Franka, Matoševa stranačkog šefa, dezavuirava zbog židovskog porijekla, iznosi sljedeće misli:

Aludirajući, dalje, pan Schack na porijeklo dra Franka, izbacuje prostu izmišljotinu, dostojnu tek učenjaka za izvoz na Balkane. On, naime, tvrdi, vjeran slavosrpskom švindlovanju sa pojmovima *pleme i narodnost*, da se židovi svuda – kao Srbi u Hrvatskoj – osjećaju posebnim političkim narodom. To je, kako se vidi, sasvim plitka laž. Čuvajući svoje *plemenske* vrline, Židovi se svuda smatraju dijelom *narodne* cjeline gdje žive. U Francuskoj su dobri Francuzi, u Ugarskoj Mađari, u Poljskoj Poljaci. Pa i cionistički pokret, ukoliko postoji, ne ide za tim da (kao srpska propaganda u Hrvatskoj) nametne većini svoje ime kao narodno, ravnopravno i suvereno, ne nastoji politički istisnuti kao naseljenik svog narodnog suverena, već gleda dočepati se zemlje odakle se iselio (*Pan Šak* 1909; Matoš 1973b: 197–198).

U polemičkom žaru Matoš govori suprotno od onoga što je rekao o slučaju u Kratečkom: dok Weiss kao stranac nije i ne može biti lojalan, Frank može. Istovremeno, Matoš čini upravo ono što prigovara Šaku: opovrgavajući negativne stereotipe o Židovima, Matoš iskazuje vlastite o Nijemcima (Šakovo prezime piše njemačkom ortografijom *Schack*), Srbima („slavosrpsko švindlovanje”) i Balkancima općenito (Šak je bio bugarist koji je službovao u Sofiji, tj. tamo su ga „izvezli”).

4. Hrvati, Srbi i Drugi

Navedeni ulomak otkriva još nešto: da židovsko pitanje uopće nije u Matoševu fokusu, nego su to hrvatsko-srpski odnosi. Matošu ne smeta odneseno crkveno zvono jer ionako o župniku misli da ima „podmukle, masne

i žute prste” (*Književnici bez literature* 1904; Matoš 1973b: 87), nego to što je Hrvatima nešto oteto. Isticanje židovske lojalnosti samo je pozadina na kojoj se može bolje uočiti sva nelojalnost Srba u Hrvatskoj – onako kako je vidi Stranka prava pod Frankovim vodstvom i s Matošem kao najelokventnijim članom.

Matošev odnos prema jugounitarizmu i Srbima vrlo je lijepo objasnila D. Oraić Tolić: ako Matoš govori o „Hrvatima jugoslavenskih, prosrpskih i jugounitarističkih uvjerenja”, to su onda „polemički «Drugi»”, a Srbi su onda „kontrastni «Drugi»” (Oraić Tolić 2013: 257). Takva shema dopušta i malu dopunu: jugounitaristički Srbi ubrajali bi se u polemičke Druge, a gore navedeni opširni ulomak pokazuje baš takav odnos. Da za Matoša doista postoje Hrvati koji su politički Srbi te da postoje Srbi koji su svojevrsni izvorni neprijatelji, svjedoči sljedeći ulomak: „Takozvani realiste, opet, žrtvuju u svom vrludanju znak naše narodne suverenosti i misao hrvatstva, nemajući petlje da javno budu Srbi, dok Srbi traže slogu s nama pod pogodbom da oni dobiju sve, mi ništa” (*Pismo iz Pariza* 1903; Matoš 1973b: 73).

Istovremeno, postoji veliki niz tekstova u kojima Matoš vrlo afirmativno govori o Srbiji i Srbima, smatrajući ih jednostavno drugim narodom uz koji hrvatski može i mora samostalno i slobodno postojati. Primjerice, tekst *Od Zagreba do Beograda (Fragmentarne impresije)*, objavljen 1906., Matoš je zaključio sljedećim riječima: „Beograd – jedva jedared! Kao iz ogromne tamnice dođoh u grad gdje sam slobodan i gdje i kralj govori bolje hrvatski od – mnogih hrvatskih „patriota”. Pa ipak, pogiboh za gradom gdje najljepše na svijetu zvuči slatki *kaj!*” (Matoš 1967: 274). Matošev odnos prema naciji doista nije jednostavan: valja uočiti da je u tom ulomku Hrvatska tamnica, ali da unatoč tomu u srpskoj slobodi pati za „slatkim kajem”.

5. Tijelo nacije

Matoš je autor i „najradikalnije inačice” toposa u kojem je nacija identificirana sa ženom (Rapacka 2002: 33) – misli se na sonet *1909.* u kojem je Hrvatska prikazana u liku suhe obješene žene majčinskog lica. Prikazivanje domovine kao žene također je u literaturi već ocijenjeno kao „kombinacija esteticističko-impresionističke poetike i patriotske, pravaške retorike” (Coha 2012: 46). Pa dok je u tom sonetu slika patetična, Matoš tjelesnost

nacije može zaodjenuti i u ironično ruho. Primjerice, u članku *Radosti našeg ljeta* – tiskanome 1903. u Trstu, izvan jurisdikcije omraženog bana Khuen-Héderváryja – Matoš piše o stjenici i o tome kako ona

pije krv, moju, tvoju, našu, vašu krv, dakle hrvatsku krv. (...) Kada je stjenica gladna i žedna, tanka je i mršava, kao Héderváryjev dolazak u Hrvatsku (...). A kada se naloče naše ustrpljive krvi hrvatske, onda ti se, moj brate, stjenica napuhne kao mješina, kao bačva, pusti ogroman trbuh i odšulja se, kao što je došla, u svoju tajanstvenu pradjedovsku kulu (Matoš 1973b: 60).

Stjenica je ovdje mađarski ban koji metaforički pije hrvatsku krv. Istu metaforu stjenice Matoš koristi i u *Pismu iz Pariza*, napisanu te iste godine, samo je u tom članku podrobnije razvijena metafora tijela čiju krv stjenica pije: „Tuđinac i Mađar piju mu krv, mađaron mu glođe obraz i poštenje, opozicija mu loče ono malo zdrave pameti, da narod postane prije smrti kretenom i idiotom!” (Matoš 1973b: 73). Nabrajajući i osuđujući razne političke aktere, Matoš ih uspoređuje s „otrovnim pečurkama” koje su se „rastićile na tom bolnom hrvatskom tijelu” (Matoš 1973b: 73).

Hrvatska država – ili hrvatski narod, barem kad se oduzmu od njega „polemički Drugi”, mađaroni, austrofilo, jugounitaristi itd. – shvaća se kao tijelo, a njegov društveni boljitak jednak je tjelesnom zdravlju. Otrov, međutim, ne dolazi samo od gljiva (pasivnih), nego postoje i vrlo aktivni njegovi prenositelji:

Mi smo dosele mislili da Mađarska izvozi tek svoju horizontalnu kulturu, tisuće onih veselih i romantičnih stvorova koji već pomađariše sve trgovine ljudskim mesom od Pešte pa do Carigrada. Sada nas iznenađuje vijest da naše komšije ne izvoze samo razne pikantne Eržike, sentimentalne Rezike i Julčike koje nose u naše barbarske žile blagodati ugarskog sifilisa, nego da Ugarska izvozi i svoje profesore, svoju literaturu, svoju kulturu (*Mađarska kultura* 1904; Matoš 1973b: 107).

Strana je kultura, dakle, jednako tako otrovna za um kao i bacil sifilisa (koji izaziva teške duševne poremećaje kod bolesnika), a hrvatsko državno tijelo joj je, na pravašku žalost, otvoreno. Matoš je, međutim, i sam bio svjestan da se politička agitacija uspješnije posreduje čitateljima ako je izrečena jednostavnije, pa u istom članku ogoljuje mađarsku političku

strategiju: „Mađarske težnje su očigledne (...). Danas je svakome jasno da Mađari teže na Jadransko more i sve što im je na putu, dakle Hrvatsku i Slavoniju, treba pregaziti, uništiti pauperizmom naroda, demoralizacijom inteligencije, i mađarizacijom” (*Mađarska kultura* 1904; Matoš 1973b: 108).

Budući da nacije identificira s tijelom, Matoš može političke odnose Hrvata i Mađara usporediti sa spolnim odnosima, primjerice sebe i sultanije Zulejke koja mu se obraća na sljedeći način: „O, edeš Gusti, odmah sam znao da si Mađar, jer samo Mađar-ember tako ljubi” (*Impromptu. Op. II. Pismo iz Afrike* 1904; Matoš 1973b: 22). I po mađarskim riječima koje Zulejka koristi, i po korištenju muškog roda da bi imenovala sebe (mađarski nema rodove pa je to tipična greška mađarskog govornika kada se služi hrvatskim), čitatelj shvaća da je sultanija personifikacija Mađarske, a nakon toga je razumljiva i Matoševa tužaljka zbog toga što ga ona želi „zadaviti svojom prekodravskom ljubavlju” (Matoš 1973b: 22). Oksimoronska ljubav koja davi još je jedna snažna Matoševa figura koja na prenesen način ponavlja ono za što je kao uvjereni starčevićanac otvoreno agitirao.

6. Zaključak

Ideološke napetosti u Matoševim politički motiviranim tekstovima nastaju jer njegova poetika esteticizma stoji nasuprot političkoj pragmatici, internacionalno iskustvo bori se s uranjanjem u tradiciju, a poistovjećivanje s narodnim kolektivom teško se miri sa snažnim osjećajem individualnosti. K tomu, iako su ideologije najeksplicitnije i najartikuliranije u „*izravnom* izražavanju značenja, znanja, mišljenja i raznih društvenih vjerovanja” (van Dijk 1998: 192), Matoš ih počesto upravo tako ne izražava, nego ih iskazuje u tekstovima koji rabe iste ili slične diskursne strategije poput njegovih eminentno literarnih radova.

A.G. Matoš dosljedno promiče pravašku politiku u svojim člancima, a to čini na dva načina: jedan je eksplicitan, a drugi figurativan. U eksplicitnom izražavanju nedvojbeno zastupa potrebu osnivanja hrvatske države koja bi bila neovisna i od Austrije, i od Mađarske, i od Srbije, a sve one Hrvate koji su spremni na kolaboraciju s neprijateljem smatra legitimnim objektima svojih polemičkih napada.

Pravaški *kulturološki performativ* u njega je dobio konkretan umjetnički oblik i jednu novu energiju. On je potencijale pravaškoga radikalizma pretvorio ne samo u novi, moderni patriotizam nego i u osebujan i originalan stil koji je svoju potvrdu dobio u njegovim pjesničkim, polemičkim i satiričkim tekstovima (Nemec 2007: 129).

Ti se polemički napadi pak odlikuju brojnim stilskim osobinama koje dijele s Matoševim književnim radovima. Uz ironiju, Matoševi tekstovi koji promiču pravašku ideologiju sadrže brojne epitete, često složene u karakteristične trijade, i bogatu figurativnost. Glavne Matoševe tematske opreke očituju se u suprotnostima nacionalno-internacionalno, pojedinac–kolektiv, tradicija–modernost i Hrvati–Srbi, a to opet vodi do čestih proturječja. Naime, Matoš kao pobornik poetike esteticizma agitira za narodne tradicije; kao čovjek velikih međunarodnih iskustava, pledira za nacionalno; kao izraziti individualac, bori se za kolektiv; kao prijatelj Srba, suprotstavlja se njihovoj politici u Hrvatskoj.

Sva ta proturječja ocrtavaju Matošev politički imaginarij – pravaški ideal dān kroz vizuru umjetnika i intelektualca – čime se izbjegava jednostavna agitacija, a sve se političke poruke barem donekle relativiziraju. Naposljetku, i njegova konceptualna metafora Hrvatske kao tijela također je opterećena i estetskim i ideološkim proturječjima: istovremeno je dana i kao patetična slika majke, i kao ironična slika tijela koje hrani stjenicu, i kao antiestetička slika živog kadavera pomračena uma, i kao pragmatična slika tijela koje opći s drugim (državnim) tijelom – za što nalazi prikladni izričaj u oksimoronima, paradoksima i katahrezama koji spajaju nespojivo.

Literatura

- Bagić K., 2012, *Rječnik stilskih figura*, Zagreb.
- Browning G., 2002, *Političke ideologije*, u: *Uvod u politologiju*, prev. M. Paić Jurinić, ur. B. Axford et al. Zagreb, str. 213–248.
- Coha S., 2012, *Tko (ni)je 'spoznal' (ni) 'prepoznao' 'kupa domovine'? Od Štoosa preko Matoša prema Krleži*, „Kaj – časopis za književnost, umjetnost, kulturu” br. 6, str. 25–52.
- van Dijk T.A., 1998, *Ideology*, London.
- Jonjić T., 2012, *Pogledi Antuna Gustava Matoša na hrvatsko-srpske odnose*, „Pilar – časopis za društvene i humanističke studije” br. 13(1), str. 9–76.

- Matoš A.G., 1967, *Kritike, eseji, studije i članci, polemike, putopisi, feljtoni i impresije*, ur. D. Tadijanović, M. Matković, Zagreb.
- Matoš A.G., 1973a, *Sabrana djela*, sv. 4, *Vidici i putovi. Naši ljudi i krajevi*, ur. D. Tadijanović, Zagreb.
- Matoš A.G., 1973b, *Sabrana djela*, sv. 15, *Feljtoni, impresije, članci I (1895–1910)*, ur. V. Flaker, Zagreb.
- Matoš A.G., 1973c, *Sabrana djela*, sv. 16, *Feljtoni, impresije, članci II (1911–1914)*, ur. V. Flaker, Zagreb.
- Matoš A.G., 1973d, *Sabrana djela*, sv. 17, *Bilježnice I–IV*, ur. D. Kapetanić, Zagreb.
- Nemec K., 2007, *Pravaštvo i hrvatska književnost*, u: *Jezik književnosti i književni ideologemi*, ur. K. Bagić, Zagreb, str. 119–129.
- Oraić Tolić D., 2013, *Čitanja Matoša*, Zagreb.
- Pranjić K., 1971, *Jezik i stil Matoševe pripovjedačke proze*, Zagreb.
- Pranjić K., 1991, *Jezikom i stilom kroza književnost*, Zagreb.
- Rapacka J., 2002, *Leksikon hrvatskih tradicija*, prev. D. Blažina, Zagreb.
- Silić J., 2006, *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Zagreb.

